

ROZWIJANIE MUZYCZNEJ AKTYWNOŚCI TWÓRCZEJ DZIECKA W EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ

РОЗВИТОК МУЗИЧНОЇ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДИТИНИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Сучасна педагогіка намагається побудувати такі концепції виховання й навчання, які були б сумісні з розвитком молодшої людини, здатної до функціонування в реальному, повному змін і перетворень світі. У зв'язку з цим необхідно є підготовка молоді бути готовими вирішувати проблеми, творчо мислити, самореалізуватися, прагнути до створення моральних цінностей, заснованих на відповідальності й безпеці, а також формувати наполегливість і креативність. Дана стаття присвячена розгляду проблеми розвитку творчого становлення молодших школярів і факторів, що стимулюють цей процес. Представлено опис проекту Музичних творчих майстерень, що є однією з форм педагогічних інновацій.

Ключові слова: уроки музики, учні, творче мислення, творчий розвиток, освіта

Wprowadzenie. Współczesna pedagogika podejmuje próby konstruowania takich koncepcji wychowania i nauczania, które byłyby zgodne z rozwojem młodego człowieka, zdolnego do funkcjonowania w rzeczywistym, pełnym zmian i przeobrażeń świecie. Przygotowania jednostki do rozwiązywania problemów, twórczego myślenia, samorealizacji, skłania do budowania wartości moralnych opartych na odpowiedzialności i bezpieczeństwie, a także wytrwałości i kreatywności. Niniejszy artykuł poświęcony został rozwijaniu twórczej postawy najmłodszych uczniów oraz ukazaniu czynników stymulujących ten proces. Zaprezentowany opis nawiązuje do projektu *Twórczych warsztatów muzycznych* będącego formą innowacji pedagogicznej realizowanej w wybranej szkole podstawowej z terenu miasta Jastrzębie-Zdrój.

Uzasadnienie wprowadzenia programu. Program *Muzycznych warsztatów twórczych* powstał w oparciu o *Podstawę programową* [1] oraz wybrany *Program edukacji wczesnoszkolnej* dla klas I-III szkoły podstawowej [2], jako próba odpowiedzi na obserwowane zjawiska społeczno-ekonomiczne i ustrojowe. Opracowany projekt nawiązuje również do założeń psychologiczno-pedagogicznych spójnych z humanistyczną teorią uczenia się, opartą na teorii Howarda Gardnera [3]. Zakłada ona, że wszyscy ludzie mają wiele rodzajów predyspozycji, są więc, w mniejszym lub większym stopniu, obdarzeni są naturalnymi talentami. Zjawisko to implikuje kreatywne zachowanie nauczycieli, których praca winna koncentrować się przede wszystkim na jednostce, by wspomagać i rozwijać jej potencjał [4].

Rzeczywistość współczesnego świata, i jego przeobrażenia, stawiają wiele wyzwań przed oświatą. Trzeba wykształcić dziecko na obywatela, który poradzi sobie w nowej sytuacji edukacyjnej i społecznej. Obecne nauczanie powinno przede wszystkim kształtować i wychowywać ludzi kreatywnych, mobilnych, gotowych do zaaklimatyzowania się w odmiennych warunkach. Dlatego już od najmłodszych lat należy przyzwyczajać dzieci do pokonywania piętrzących się problemów i radzenia sobie w cywilizacji ukierunkowanej na sukces. [5] Wspomniane przeobrażenia dotyczą przede wszystkim kształtowania osobowości młodego człowieka, jego zaangażowania w życie społeczne, umiejętności rozwiązywania problemów, jakie niosą ze sobą przemiany ustrojowe, ekonomiczne, rynkowe oraz pokonywanie napotkanych trudności. W systemie edukacyjnym dotychczas kładziono duży nacisk na zdobywanie konkretnej wiedzy, opartej w większości na rozwiązywaniu problemów zamkniętych, mających jedną właściwą odpowiedź. Obecnie, zwraca się uwagę na kształtowanie jednostki kreatywnej. Stąd każdy nauczyciel, bez względu na to, jakiego uczy przedmiotu, powinien być twórczy i otwarty na zmiany w edukacji. Wymaga to od pedagogów samodoskonalenia i poszukiwania dróg własnego rozwoju oraz umiejętności stawiania realnych do wykonania wymagań, nie tylko wobec swoich podopiecznych, ale przede wszystkim wobec siebie.

Lekcje sztuki – muzyki, techniki, tańca czy plastyki – to specyficzne jednostki dydaktyczne, na których każda odpowiedź może być prawdziwa. Istotą tych zajęć jest stymulowanie procesów wyobraźni, twórczego myślenia oraz kształtowania postaw twórczych podopiecznych. Lekcje te odgrywają zatem duże znaczenie w edukacji, a rola nauczyciela tych przedmiotów jest nie do zastąpienia. Chodzi tu nie tylko o wiedzę jaką posiada uczeń, ale przede wszystkim o czynniki emocjonalne, osobowościowe i inspirujące. Dziecko pod opieką wykwalifikowanego i wrażliwego nauczyciela dużo szybciej rozwija w sobie postawę twórczą, doświadcza emocji, które mogą być źródłem głębokich przeżyć estetycznych, poznaje siebie i doskonali swoje umiejętności. Wychowanie przez sztukę stanowi istotę wzbogacenia procesu wychowawczego o te elementy, których nie dostrzega tradycyjna pedagogika. W tym przypadku sztuka staje się środkiem, a nie celem wychowawczym. Pozwala ona rozwijać twórczą aktywność, wyzwalać swobodną ekspresję i rozwijać postawę twórczą, a w ostateczności staje się celem ukształtowania pełnej, dojrzałej i twórczej osobowości młodego człowieka.

Założenia programowe, cele programu oraz uwagi o jego realizacji. Hasłem przewodnim współczesnego kształcenia i wychowania w polskiej szkole ogólnokształcącej jest stwarzanie możliwości do spontanicznej, twórczej i odtwórczej ekspresji dziecka. W prezentowanym programie *Muzycznych warsztatów twórczych* szczególny nacisk położony został na rozwijanie postawy twórczej dzieci w edukacji wczesnoszkolnej. Z uwagi na to, że muzyka pełni znaczącą rolę w życiu dziecka, może być ona «kluczem» do harmonijnego i

wszelkiego rozwoju jego osobowości. Rozwój szczęśliwego dziecka oparty na wspomaganii wrodzonego dążenia wychowanka do poznawania świata poprzez aktywną i twórczą działalność muzyczną w obecnych czasach staje się priorytetowym zadaniem szkół. Robert Fisher twierdzi, iż ... *żeby przetrwać w warunkach, jakie niesie przyszłość, uczenie się musi mieć charakter innowacyjny. Skoro nasze dzieci mają przewidywać zawirowania i zmiany oraz radzić sobie z nimi na poziomie jednostkowym, a także społecznym, nie wystarczy im nauka, jak dostosować się do przyszłych warunków, muszą umieć wpływać na nią. Skoro jednym z zadań edukacji jest przygotowanie dzieci do zmieniającego się świata, to oczywistą koniecznością staje się nauczanie ich myślenia twórczego* [6].

Edukacja muzyczna w nauczaniu zintegrowanym, wbrew pozorom, odgrywa bardzo ważną rolę nie tylko wychowawczą, ale też ogólnorozwojową. Z racji tego, że muzyka integruje różne formy działalności oraz koreluje z różnymi przedmiotami – posiada nieoceniony wpływ na poprawę dyscypliny, integrację z grupą, odprężenie, dobre samopoczucie, a także redukcję napięcia. Oddziałuje ona również na sferę emocjonalno-wyobrażeniową, wzbogacając przeżycia, sprzyja kształtowaniu pożądanych postaw społecznych, uczy też odpowiedzialności oraz przeciwdziała zachowaniu agresywnym [7]. Szczególnie ważne są te zajęcia muzyczne, które organizowane są w pierwszych klasach szkoły podstawowej. To najlepszy czas, aby zacząć kształtować u wychowanków twórczy stosunek do muzyki, kształcić wrażliwość estetyczną i emocjonalną, rozwijać zainteresowanie muzyką różnych gatunków, kształcić umiejętności w zakresie śpiewu, czytania nut, wystukiwania rytmów i gry na instrumentach, nauczyć samodzielnego rozwiązywania problemów muzycznych. Efekty aktywnych działań muzycznych zauważalne będą na polu każdej innej edukacji dziecka. Dziecko bawiące się muzyką, a potem uczące się jej, poszerza swoje możliwości umysłowe, rozwija pamięć, uwagę i wyobraźnię, orientację w stosunkach czasowo-przestrzennych (szczególnie wtedy, gdy zajęcia muzyczne są bogate w ćwiczenia rytmiczne i ruchowe), muzyka wpływa na koordynację wzrokowo-ruchową oraz orientację przestrzenną [8]. Realizując program edukacji muzycznej wychowanek ćwiczy wiele umiejętności, które wspomagają rozwój jego mowy oraz motoryki małej i dużej. Ruch całego ciała zdyscyplinowany muzyką skutkuje akceleracją ogólnego rozwoju fizycznego [9].

Zajęcia muzyczne, jakie organizowane są w ramach zajęć obowiązkowych w szkole, przybierają specyficzny charakter. Opierają się przede wszystkim na rozwijaniu wyobraźni i twórczości dziecięcej poprzez: wykonywanie piosenek, naukę gry na prostych instrumentach muzycznych, taniec oraz improwizację. To właśnie podczas tych czynności twórczość i kreatywność dziecięca może być najbardziej eksponowana. W trakcie realizacji tego rodzaju zajęć możliwe jest ich uatrakcyjnienie na przeróżne sposoby np.: nauczyciel z uczniami tworzy teatr, zespół muzyczny (wokalnie-instrumentalnie-taneczny), czy też organizuje warsztaty twórcze, na których każdy z członków będzie miał możliwość

rozwijania swoich własnych zainteresowań w poczuciu bezpieczeństwa, akceptacji i wiary w swoje możliwości. Każde dziecko na swój sposób jest uzdolnione, a rolą nauczyciela będzie odkrycie tych talentów. W trosce o to, aby dzieci odczuwały satysfakcję z działalności twórczej należy stwarzać im warunki do prezentowania swoich osiągnięć w różnych dziedzinach, tj.: muzycznej, wokalne, recytatorskiej, tanecznej, sportowej lub konstrukcyjnej.

Edukacja szkolna, w pierwszym okresie nauczania, powinna w jak największym stopniu ingerować w poszczególne dziedziny wiedzy, by ukazać dziecku scalony obraz świata. Zintegrowana edukacja sprzyjać powinna wszechstronnemu rozwojowi osobowości dziecka, kształtować jego intelekt, wrażliwość, wyobraźnię i twórczą postawę. Rozwijanie postaw twórczych w dużej mierze zależy będzie od działań nauczyciela, który może pobudzać dziecko do twórczego myślenia poprzez stawianie mu problemów dywergencyjnych, a także poprzez dostarczanie okazji do twórczej ekspresji, co szczególnie istotne jest podczas zajęć muzycznych, w trakcie których może eksperymentować i próbować czegoś nowego, oryginalnego, nieograniczonego schematami. Zdaniem Wiesławy Sacher chodzi o to, żeby ... *proces opanowywania repertuaru ćwiczeń, zabaw, piosenek, utworów i tańców nie był skierowany tylko na osiągnięcie jak najwyższego poziomu wykonawczego, gdyż tylko aktywne uczestnictwo w tym procesie oraz możliwość jego twórczego przekształcania przez nauczyciela i uczniów może być celem samym w sobie tego typu działań. Właśnie w toku całego procesu artystyczno-pedagogicznego rozwojowi podlegać będzie sfera poznawcza, intelektualna i emocjonalna, a także dokonują się zmiany osobowościowe i socjalizujące u dzieci, i to bez względu na to, czy efekt pracy nad materiałem muzycznym był bardzo dobry czy tylko przeciętny* [10]. Współczesne nauczanie powinno kształtować i wychowywać ludzi twórczych, przygotowanych do życia, które niesie ze sobą wiele niewiadomych. Dlatego, już w szkole podstawowej, należy przyzwyczajając uczniów do odważnego podejmowania tematów, motywować do działania rozwijając w nich twórczą postawę.

Celem programu *Muzycznych warsztatów twórczych* było wprowadzenie innowacyjnych metod nauczania dzieci na poziomie edukacji wczesnoszkolnej. Twórcza zabawa dziecka, w niniejszej koncepcji, stała się impulsem motywującym do działania i przeżywania, przez co mogła wywierać korzystny wpływ na kształtowanie się osobowości dziecka. Zaproponowany program ujmuje najważniejsze zadania kształcenia muzycznego dzieci w edukacji na pierwszym poziomie nauczania. Celem głównym opisanego projektu było kształtowanie postaw twórczych dzieci z uwzględnieniem aktywnych, w formie warsztatów, metod nauczania muzyki. Zadaniem nauczyciela klas I-III jest przeciwdziałanie różnorodnym trudnościom dzieci w edukacji wczesnoszkolnej. Powinien on, zatem akcentować nawet najdrobniejsze sukcesy i osiągnięcia uczniów poprzez zachętę i pochwałę, inspirować ich do wysiłku. Specyfika twórczych warsztatów muzycznych sprzyja rozwijaniu twórczej osobowości

dziecka. Nauczyciel w tym przypadku powinien tak prowadzić lekcje, aby zapewnić uczniom satysfakcję z samego procesu twórczego. Tematykę i zadania twórcze powinny być zatem tak ustawione w czasie, aby uczniowie mieli możliwość samodzielnego dochodzenia do rozwiązań twórczych. Zajęcia takie na pewno wzbudzą zaciekawienie i zainteresowanie dzieci, chociażby poprzez zapewnienie im dużej ilości ruchu, atmosfery radości, swobody i ekspresji twórczej. Dobór repertuaru powinien być dostosowany do możliwości percepcyjnych i wykonawczych podopiecznych.

Zasady rozwijania twórczej postawy uczniów – czynniki stymulujące.

Twórcza aktywność dzieci jest wyjątkowo ważna. Dzieci dorastają w otwartym i dynamicznym środowisku, co stawia przed nimi nowe wyzwania. Pierwsze lata kształcenia będą decydowały nie tylko o przebiegu ich dalszej kariery szkolnej, ale i o późniejszym funkcjonowaniu w społeczeństwie. Jesteśmy już teraz odpowiedzialni za przyszłość naszych wychowanków, dlatego warto poświęcać w szkole czas na kształcenie twórczej osobowości. Atmosfera twórczego wychowania to taka, w której stosuje się innowacyjne metody pedagogiczne czyli takie, które wzbudzają, rozwijają i utrwalają postawę twórczą wychowanków. Zasady pobudzania i nauczania twórczości, których celem jest zapobieganie ograniczaniu przez wychowawców naturalnych dyspozycji twórczych uczniów, podaje Ellis Paul Torrance [11]. Według tego autora należy cenić myślenie twórcze uczniów, zachęcać do zadawania pytań, eksperymentowania i manipulowania rzeczami i ideami, rozwijać w klasie twórczą atmosferę, uczyć dzieci cenić własne pomysły, a także stwarzać sytuacje wymagające twórczego myślenia. Zaprezentowane zasady są niezwykle cenne dla wychowanków. Motywują i zachęcają do działania, budzą i wzmacniają zaangażowanie uczniów w sam proces tworzenia. Nie ograniczają się do jednokierunkowego myślenia narzucanego przez nauczyciela, lecz pozwalają na samodzielne poszukiwanie, analizowanie i wnioskowanie, jednocześnie stając się źródłem radości, zadowolenia i satysfakcji z podejmowanego wysiłku.

Czynniki, które mają pozytywny wpływ na aktywność twórczą jednostki określa się mianem stymulatorów. Stymulować, to inaczej pobudzać organizm do działania – do wzmożonej aktywności. [12] W ramach twórczych warsztatów muzycznych stymulatorami mogą być następujące zewnętrzne czynniki wpływające na twórczość dziecka, tj.: stwarzanie sytuacji problemowej do samodzielnego doświadczania-muzykowania, docenianie spontanicznej, swobodnej aktywności własnej dziecka, nagradzanie nietypowych rozwiązań (ocena słowna, pochwała), pozytywne omawianie wszystkich prac, urozmaicanie zadań muzycznych poprzez: improwizacje ruchowe, instrumentalne, wokalne, motywowanie do własnych poszukiwań i rozwiązań, aranżowanie własnych utworów, realizowanie pomysłów uczniów, unikanie schematycznego prowadzenia zajęć.

W klasach I-III na lekcjach muzyki oraz zajęciach zintegrowanych kładzie się szczególny nacisk na kształtowanie postawy twórczej metodami aktywizującymi czyli poprzez: aktywność muzyczną, wokalną, instrumentalną, ruchową i plastyczną wyrażaną w formie samodzielnych i integrujących się działań. Wśród nich można wyróżnić następujące zadania:

a) wokalne – należą do nich zabawy naśladowcze ze śpiewem, improwizacje wokalne, tworzenie tekstu do podanego rytmu, opowiadanie śpiewem wydarzeń dnia codziennego, rytmiczne pytania i odpowiedzi, układanie melodii do wierszyków, tekstów literackich, śpiewne opowieści do treści obrazków;

b) instrumentalne – obejmujące grę na instrumentach szkolnych, improwizacje instrumentalne, (rytmiczne, melodyczne), ćwiczenia rytmiczne do wyliczanek, tworzenie prostych form muzycznych (typu: AB, ABA, wariacje, rondo), zagadki dźwiękowej, układanie akompaniamentu do piosenki, tworzenie ilustracji muzycznej do wierszy, opowiadań, fragmentów prozy, szkiców lub dzieł plastycznych;

c) ruchowe – ukierunkowane na swobodne zabawy i tańce integracyjne, improwizację ruchową o określonych formach (marsz, rondo, walc), a także zabawy ruchowe poddane dyscyplinie rytmicznej, melodycznej tj.: interpretowanie rytmu za pomocą kroków, interpretowanie melodii gestem i ruchem ciała;

d) plastyczne – dotyczące malowania i rysowania do słów piosenki, nadawanie tytułów utworom muzycznym, interpretacja plastyczna treści utworu, elementów formy lub całego utworu muzycznego;

e) muzyczne – stanowiące wprowadzenie do motywu melodycznego lub rytmicznego, zmian tempa, dynamiki i artykulacji, a także konstruowanie prostych instrumentów, poszukiwanie ciekawego brzmienia w otoczeniu.

Wybrane, aktywizujące metody i formy działań, stosowane podczas zajęć muzycznych, umożliwiają osiągnięcie wcześniej założonych celów. Do najczęściej stosowanych kierunków poszukiwań metodycznych rozwiązań należą: metoda aktywnego słuchania muzyki wg B. Strauss, edukacja przez dramę, elementy systemów C. Orffa, E. Jaques-Dalcroze'a, Zoltana Kodaly'a, elementy pedagogiki zabawy «Klanza», koncepcje pedagogiczne Celestyna Freineta, elementy Metody Dobrego Startu, Metoda Ruchu Rozwijającego Weroniki Sherborne i in.

Aktywizujące metody w twórczości muzycznej dzieci. Termin «aktywizacja uczniów» w opinii W. Okonia stanowi ... *ogół poczynań dydaktyczno-wychowawczych, które umożliwiają zwiększenie stopnia aktywności uczniów* [13]. Metody aktywizujące zwiększają skuteczność nauczania, sprawiają, że zajęcia stają się bardziej atrakcyjne dla ucznia, poszerzają jego zainteresowanie przedmiotem. Wyzwalają ciekawość i zwiększają zaangażowanie uczniów. Natomiast termin «metoda», to ... *dynamiczny proces formowania się człowieka, polegający na ciągłym wyborze treści, sposobów działania nauczyciela i ucznia oraz takim doborze*

warunków, aby wychowanek przeżywał kształcenie jako jego własny proces, sprawiający jemu samemu satysfakcję, a zarazem, aby jak najchętniej przystępował do jego realizacji i kontynuacji [14].

W ramach opracowanego programu *Muzycznych warsztatów twórczych* zastosowane zostały następujące koncepcje i metody bazujące na aktywności muzycznej oraz elementy wybranych systemów nauczania i uczenia się:

– metoda twórczego myślenia, «Burza Mózgów» – stanowi odmianę dyskusji polegającą na umożliwieniu dzieciom szybkiego zgromadzenia wielu pomysłów rozwiązania danego problemu;

– metoda *Aktywnego Słuchania Muzyki* wg Batii Strauss – pozwala na przybliżenie dzieciom muzyki klasycznej dając możliwość wystąpienia w roli współwykonawcy;

– edukacja przez dramę – opiera się na wykorzystaniu techniki dramy, która gwarantuje dzieciom kreatywne zabawy ruchowe w połączeniu z działaniami teatralnymi;

– nauka gry na flażolecie – stanowi formę muzykowania w oparciu o zapis nutowo-tabulaturowy;

– rytmika – jest formą pracy metodą opracowaną przez Emila Jegues-Dalcroze’a, i polega na wyrażaniu muzyki ruchem;

– elementy metody Carla Orffa – obejmuje naukę gry na instrumentach, wykorzystywanie improwizacji wokalnych i instrumentalnych oraz łączenie w sobie ruchu, gestu, tańca i słowa;

– koncepcja Zoltana Kodaly’a – zaleca przyswajanie i odtwarzanie muzyki przez śpiew;

– pedagogika zabawy „Klanza” – stanowi impuls do kreatywnych, konstruktywnych i bezpiecznych działań grupowych, budujących pozytywne relacje między członkami grupy. Jest również zabawą, która stwarza warunki do uczenia się przez działanie;

– koncepcja pedagogiczna Celestyna Freineta – oparta na twórczej aktywności dziecka, którą cechuje wewnętrzna motywacja do działania, charakteryzuje się osobistym stosunkiem do wykonywanych czynności oraz poczuciem subiektywnej nowości własnych odkryć;

– *Metoda Dobrego Startu* – najważniejszy jej element, to zajęcia ruchowo-słuchowo-wzrokowe w czasie, których dzieci w rytm melodii rysują litery lub inne znaki graficzne;

– *Metoda Ruchu Rozwijającego* Weroniki Sherborne – jest metodą uniwersalną, wykorzystywaną głównie w przedszkolu, a jej ćwiczenia stosowane w tej metodzie opierają się na doświadczeniach ruchowych, intensywności i ciągłości doświadczeń. W metodzie ruchu rozwijającego wykorzystuje się dotyk, ruch, ćwiczenia świadomości ciała i przestrzeni oraz wzajemne relacje («z», «przeciwko», «razem»);

– Zajęcia umuzykalniające wg teorii E. E. Gordona – autor swoją teorię oparł na problematyce audiacji czyli zdolności do słyszenia i rozumienia muzyki bez fizycznie obecnego jej brzmienia [15];

– *Ad Libitum* – jest metodą wykonania utworu muzycznego opartą na improwizacji. Dopuszcza całkowitą swobodę w wykonaniu rytmu (rzadziej melodii) danego fragmentu. W edukacji metoda ta daje dziecku swobodę muzycznego wypowiedzenia się bez konsekwencji popełnienia błędu [16].

Opis realizacji programu i procedury osiągnięcia celów. W trakcie zajęć realizowanych w ramach programu *Muzycznych warsztatów twórczych* prowadzone były obserwacje aktywności uczniów. Osiągnięciem założonych celów, niniejszego programu, stał się stopień opanowania przez uczniów umiejętności oraz zdobycie podstawowej wiedzy muzycznej. Dodatkowym efektem była próba stopniowego rozwijania zainteresowań, zdolności i motywacji w procesie kształtowania się postawy twórczej i kreatywności dzieci w edukacji wczesnoszkolnej. Program zakładał pracę na materiale dostosowanym do predyspozycji uzdolnień muzycznych dzieci i aktywności nakierowanej na ich samodzielną twórczość.

Opracowany program nauczania obejmował plan działania, w którym nauczyciel mógł wyrażać swoje własne pomysły, indywidualny punkt widzenia na treści i sposób realizacji wybranego zagadnienia edukacyjnego. Efektem podjętych działań była realizacja wizji skutecznego procesu nauczania i uczenia się sprzyjającego rozwijaniu zainteresowań i potencjalnych możliwości zarówno nauczyciela, jak i ucznia. Formami działalności podczas twórczych i odtwórczych zajęć muzycznych stały się:

1. Śpiew i ćwiczenia mowy. Śpiew wpływał na fizyczny rozwój dziecka, wzmacniał aparat głosowy, dotleniał organizm, wyzwalał naturalną potrzebę ekspresji, wpływał dodatnio na system nerwowy. Podczas nauki śpiewania piosenek bardzo ważne stały się ćwiczenia prawidłowego oddechu, ćwiczenia artykulacji, dykcji i intonacji.

2. Gra na instrumentach. Muzykowanie determinowało poprawę koncentracji uwagi oraz zdyscyplinowanie. Poprzez aktywną działalność instrumentalną kształtowaniu podlegała wrażliwość dziecka na barwę dźwięku oraz poczucie rytmu. Każde zetknięcie się dziecka z instrumentem wpływało na grupowy entuzjazm, radość oraz wzmożoną aktywność.

3. Ekspresja ruchowa. Ruch uzewnętrznił naturalną potrzebę dzieci, i stał się podstawową formą reagowania dzieci na otaczający świat dźwięków, tym samym stymulował rozwój fizyczny i psychiczny podopiecznych.

4. Tworzenie muzyki. Muzyka sprzyjała twórczej kreacji dzieci poprzez słowo, śpiew, ruch, grę na instrumentach. Wypowiadając się głosem, ruchem albo muzykując na instrumentach, dzieci miały możliwość tworzenia swoich pierwszych «dzieł muzycznych». W korelacji z plastyką powstawały oryginalne «dzieła». Improwizacja dźwiękowa była jedną z form działalności twórczej,

która przyczyniła się do rozwoju wrażliwości muzycznej i zdolności twórczych. Wpłynęła również na zdyscyplinowanie grupy i zespołową współpracę.

5. Percepcja muzyki. Na etapie nauczania początkowego wprowadzono ćwiczenia słuchowe, które realizowane były w formie różnych zabaw akustycznych (np. rozpoznawanie odgłosów przyrody, ruchu ulicznego, odgłosy zwierząt, zjawisk przyrody itp.), a także słuchanie i analizowanie krótkich utworów muzyki klasycznej, jak i współczesnej.

Formy pracy dzieci, to praca z całą grupą, w małych zespołach, w parach oraz indywidualna. Metody i formy aktywności wykorzystywane podczas twórczych warsztatów muzycznych obejmowały: samodzielne działanie, obserwację, pokaz, przekaz słowny, «burzę mózgów», twórcze działania wg własnego pomysłu, odtwórcze działania dziecka, słuchanie, samodzielne doświadczenia dziecka, spontaniczną aktywność dziecka, aktywność słowno-muzyczno-ruchowa, swobodną dyskusję, rozmowę, opowiadanie, pantomimę, aktywność muzyczną (rysunkowa, malarska), tworzenie instrumentów z materiałów ogólnodostępnych (grzebień, kubki, lejki, gumki itp.), dramę, taniec, udział w programach artystycznych (szkolnych i pozaszkolnych), a także uczestnictwo w projektach i warsztatach edukacyjno-muzycznych. Repertuar utworów i form twórczych zawierał: piosenki popularne, ludowe, patriotyczne, dziecięce, turystyczne, kolędy i pastorałki (repertuar klas początkowych), utwory na potrzeby dziecka, szkoły i najbliższego środowiska, muzykę instrumentalną (stylizowaną, programową), mini-utwory tworzone przez prowadzącego i wychowanków, wybrane teksty «łamańce językowe» usprawniające mowę (dykcję, intonację, artykulację), a także literaturę muzyczną i poezję poetów polskich (m.in. J. Brzechwy, J. Tuwima i L. J. Kerna).

Aby aktywizujące metody nauczania, tak bardzo istotne w samodzielnym poszukiwaniu własnego stylu życia, twórczej postawy i kreatywności dzieci były skuteczne, i pozytywnie wpływały na kształtowanie się twórczej osobowości, dostosowano warunki pracy do możliwości dzieci i celów założonych w realizowanym programie.

Warunki realizacji programu. Program realizowany był podczas tygodniowych zajęć zintegrowanych i dodatkowej godziny lekcyjnej muzyki w grupie ok. 25-osobowej oraz 1 godziny zajęć fakultatywnych w ramach *Muzycznych warsztatów twórczych* w grupie ok. 15 osób zainteresowanych muzykowaniem. Program dostosowano do indywidualnych możliwości, co pozwoliło w autokreacji – *być artystą* – każdemu dziecku. Dla uzyskania optymalnych warunków realizacji programu wzbogacono bazę materialną szkoły, przede wszystkim, o zestaw instrumentów szkolnych oraz wybrane rekwizyty np. chusty fluorescencyjne, szarfy itp.

Ogólna atmosfera wspierająca działania na rzecz urzeczywistnienia założeń programu autorskiego wymagała zainteresowania ze strony współpracowników, zwierzchników, osób chętnych do współpracy. Duży wpływ miała również

współpraca z rodzicami. Rodzice dostarczali przede wszystkim materiałów, pomagali w organizacji imprez szkolnych, aktywnie uczestniczyli w realizacji programu, mieli możliwość współdziałania w zakresie różnych dziedzin artystycznych. Rodzice chętnie angażowali się w okolicznościowe imprezy szkolne i festyny, szczególnie wtedy, gdy planowany był udział ich dziecka np. w imprezie, podczas występu, gry w przedstawieniu teatralnym lub udziału w konkursie.

Środki dydaktyczne pełniły niezwykle ważną rolę w programie *Muzycznych warsztatów twórczych*. Zadaniem nauczyciela było także umiejętne zachęcanie dzieci do poszukiwań niezwykłego brzmienia przez gromadzenie i tworzenie przedmiotów, z których można było «wyczarować» niezwykłą muzykę. A ta z kolei, w prawdziwie twórczej atmosferze, poruszając «wszystkie» zmysły, pomagała zachwycać, wzmacniać i kształtować charakter dziecka. Oprócz zajęć typowo muzycznych włączano muzykę i jej formy aktywności do codziennych zajęć szkolnych (kształcenia zintegrowanego) jako tła do konkretnego tematu np. przy organizacji aktywności ruchowej, w celu wyciszenia, poznania zjawiska przyrodniczego, zapamiętanie pewnych reguł itp.

Zakończenie. Analizując uzyskane efekty można stwierdzić, iż założenia programowe *Muzycznych warsztatów twórczych* stały się próbą wprowadzenia innowacyjnych i jednocześnie atrakcyjnych, dla dzieci i nauczyciela metod i form nauczania muzyki w edukacji wczesnoszkolnej. Działania oparte na poszukiwaniu, w formie zabaw, tańca, śpiewu czy też gry na różnych instrumentach, pozytywnie wpłynęły na zachowanie dziecka. W pełnym poczuciu bezpieczeństwa, akceptacji i wiary w swoje możliwości, uczeń osiągnął znacznie więcej: nabył zaufanie, pozytywną motywację i satysfakcję z podejmowanego wysiłku, chętnie też podejmował naukę, wykazywał umiejętność radzenia sobie w trudnych sytuacjach, oraz pozostał odporny na niepożądane wpływy otoczenia. Uczniowie z czasem zaczęli dostrzegać piękno w wielu przejawach kultury i sztuki, stali się aktywnymi uczestnikami kultury oraz dbali o to, aby z pełnym szacunkiem odnosić się do innych ludzi.

Podsumowując zaprezentowany materiał należy podkreślić, iż dziecko biorące udział w różnego rodzaju ćwiczeniach twórczych ma możliwość z sukcesem kształtować własną postawę wrażliwą na zmiany i z czasem otworzyć się na nowości, akceptując siebie oraz pozytywnie nastawić się do otoczenia i życia. Młody człowiek uzyskuje tym samym wiarę we własne możliwości, dąży do tego, aby spełniać marzenia. A niezastąpionym przewodnikiem ucznia po świecie wyobraźni jest zawsze wrażliwy i twórczy nauczyciel.

Załącznik

Materiał zdjęciowy dokumentujący przebieg zajęć w ramach *Muzycznych warsztatów twórczych*

Foto 1. Flecik polski (flażolet) – wykonanie utworu pt. «Siedzi sobie zajęc pod miedzą»

Foto 2. Budowanie instrumentów-zabawek dźwiękowych – grających kubków

Foto 3. Muzyczna improwizacja do tekstu opowiadania pt. «Wiosenne muzykowanie»

Foto 4. Kolorowych impresja ruchowa z użyciem szarf do muzyki L. Delibesa «Pizzicato polka»

BIBLIOGRAFIA

1. Podstawa Programowa wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego z komentarzami // Edukacja artystyczna i kulturalna. – Tom 7. – 2008. – Dziennik Ustaw Nr 4, poz. 17.
2. Brzózka J. *Program Edukacji Wczesnoszkolnej. Klasy 1–3, «Nasze Razem w Szkole»* / J. Brzózka, K. Harmak, K. Izbińska, A. Jasiocha, W. Went. – Warszawa : WSiP, 2012.
3. Goleman D. *Inteligencja emocjonalna* / D. Goleman. – Poznań : Wyd. «Media Rodzina», 1997.
4. Gardner H. *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce* / H. Gardner. – Poznań : Wyd. «Media Rodzina», 2002. –105 s.
5. Uszyńska-Jarmoc J. *Podróże, skarby, przygoda: podręcznik i program rozwijania twórczości, samoświadomości oraz dyspozycji autokreacyjnych dzieci klas I-III* / Uszyńska-Jarmoc J. – Białystok : Wyd. «Trans Humana», 2005.
6. Szmidt K. *Pedagogika twórczości* / K. Szmidt. – Gdańsk : Wyd. GWP, 2007. –242 s.

7. Kisiel M. *Muzyka w Zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej. Studium metodyczno-badawcze* / M. Kisiel. – Katowice : Wyd. UŚ, 2005.
8. Ławrowska R. *Rytm, muzyka, taniec w edukacji* / R. Ławrowska. – Kraków : Oficyna Wyd. «Impuls», 2005.
9. Sacher W. A. *Pedagogika muzyki. Teoretyczne podstawy powszechnego kształcenia muzycznego* / W. A. Sacher. – Kraków : Oficyna Wyd. «Impuls», 2012. –174 s.
10. Sacher W. A. *Wczesnoszkolna edukacja muzyczna* / W. A. Sacher. – Kraków : Oficyna Wyd. «Impuls», 1997. 24 s.
11. Szmidt K. *Pedagogika twórczości* / K. Szmidt. – Gdańsk : Wyd. GWP, 2007. 268 s.
12. Gloton R. *Twórcza aktywność dziecka* / R. Gloton, C. Clero. – Warszawa : WSiP, 1976.
13. Okoń W. *Nowy słownik pedagogiczny* / W. Okoń. – Warszawa : Wyd. Akademickie «Żak», 1998. 15 s.
14. Okoń W. *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej* / W. Okoń. – Warszawa : Wyd. Akademickie «Żak», 1998. –253 s.
15. Gordon E. E. *Umuzycznienie niemowląt i małych dzieci* / E. E. Gordon. – Kraków Oficyna Wyd. «Impuls», 1997. – 27 s.
16. Kisiel M. *Wielorakie przestrzenie muzyki w edukacji i wychowaniu dziecka w młodszy wieku szkolnym* / M. Kisiel. – Katowice : Wyd. KPWiPM, UŚ, 2013.

РЕЗЮМЕ

Слык У., Кисель М. Развитие музыкальной творческой активности ребенка в процессе обучения.

Современная педагогика пытается построить такие концепции воспитания и обучения, которые были бы совместимы с развитием молодого человека, способного к функционированию в реальном, полном перемен и преобразований мире. В связи с этим необходимой является подготовка молодежи к решению проблем, готовность творчески мыслить, самореализоваться, стремиться к созданию нравственных ценностей, основанных на ответственности и безопасности, а также формировать настойчивость и креативность. Данная статья посвящена рассмотрению проблемы развития творческого становления младших школьников и факторов, стимулирующих этот процесс. Представлено описание проекта Музыкальных творческих мастерских, которые являются одной из форм педагогических инноваций.

Ключевые слова: уроки музыки, ученики, творческое мышление, творческое развитие, образование

SUMMARY

Slyk U., Kisiel M. The development of the musical creative activity of the child in the learning process.

Modern pedagogy attempts to build such a concept of education and training that would be compatible with the development of a young person, capable of functioning in the real, full of change and transformations world. In this regard, it is necessary to prepare youth to solve problems, to think creatively, realize themselves, to strive to create moral values, based on responsibility and safety, and to build persistence and creativity. This article is devoted to the problem of development of the creativity of junior schoolchildren and the factors driving this process. The description of the project of Music creative workshops, which is one of the forms of pedagogical innovations, is presented. The project is carried out in one of the schools from the territory of the city Jastrzębie-Zdrój.

Analyzing the received data the author notes that the program provisions of Musical creative workshops have become an attempt to implement innovative and at the same time appealing to kids and teachers, methods and forms of teaching music in schools. It is proved that actions based on the search, in the form of dance, singing or playing musical instruments had a

positive impact on the child's behavior. In the full sense of security, acceptance and belief in their ability, the pupil can achieve much more; gain the confidence, positive motivation and pleasure. In addition, the author emphasizes the need to move forward, willing to accept new knowledge and skills to demonstrate the ability to cope with difficult situations, and to be resistant to adverse environmental influences. In such a situation, students will begin to notice the beauty in the various manifestations of culture and art, will be active participants in the culture and will take care of that with respect to other people.

Summarizing the material presented, the author emphasizes that the child, that takes part in various creative projects has the ability to form his/her own position successfully in response to changes, to discover something new, and stay positive for the perception of the environment and life. The young person gets therefore faith in his/her abilities, strives to achieve his/her dreams. And indispensable guide for the pupil into the world of imagination will always be sensitive and creative teacher.

Key words: *music lessons, pupil, creative thinking, creative development, education.*

УДК 373.31:78:374-053.5

А. М. Костенкова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В ДИТЯЧИХ МУЗИЧНИХ ШКОЛАХ

У статті розглядаються методичні проблеми педагогіки початкової музичної освіти як фундаменту майбутньої професійної діяльності. У контексті значних соціокультурних перетворень сучасності аналізуються сутнісні питання музичного навчання і виховання. Виявляються різні варіанти напряму педагогічної стратегії, що сприяють підвищенню ефективності навчання. Доведено, що початкова музична освіта в Україні потребує оновлення з метою орієнтації процесу музичного навчання на максимальну активізацію творчих дій учнів та їх творче самовираження. Автор зазначає, що особливе значення має відводитися формуванню повноцінного сприйняття, розуміння й відтворення художнього, художньо-пізнавального тексту молодшими школярами, розвитку в них відповідних умінь, емоційно-чутливої сфери, образного мислення.

Ключові слова: *музична педагогіка, виявлення музичної обдарованості, тестування, психолого-педагогічне спостереження, розвивальне навчання.*

Постановка проблеми. Початок ХХІ століття в освіті України ознаменувався прийняттям Державного стандарту початкової загальної освіти, який поставив завдання розвитку особистісно-оцінного ставлення до мистецтва, художньо-творчих здібностей, здатності до сприймання, розуміння і творення художніх образів, потреби в духовному самовираженні. Важлива роль у вирішенні цих завдань належить музичному мистецтву. У зв'язку з цим перед музичною педагогікою постає багато проблем, серед яких однією з найактуальніших є проблема вдосконалення методики початкової музичної освіти в ДМШ.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз наукової літератури свідчить про значну кількість праць вітчизняних науковців, що розглядалися різні аспекти музично-педагогічної проблематики, зокрема, дослідження шляхів